

■ COLUMNA

L'alfabetisaziun en rg: in naufragi annunzià

DA RICO VALÀR*

Dapi questa stad èsi decidi: En las scolas da las valladas rumantschas na vegn pli nagliur alfabetisà en rumantsch grischun (cun excepziun da las classas ch'han gia entschavi cun quel model). Uschia va a fin ina istorgia che cumenza cun la decisiun disgraziada dal Cussegl grond l'onn 2003 dad edir a partir dal 2005 ils meds d'instrucziun rumantschs mo pli en rg. Tut ils virivaris en quel con-nex pon ins leger suenter en l'excellenta survista da Renata Coray en ses cudesch «Von der Mumma Romontscha zum Retortenbaby Rumantsch Grischun».

destga d'emprer il tu-destg da scrittira che avra talas portas.

Ma tar il rumantsch na poi betg ir en emprima lingia per effizienz linguistica (tge portas palpablas avra il rg ad ina scolara da primara?), mabain plitost per identitad linguistica: La colliaziun cun ina cuminanza regiunala, cun ina cultura e litteratura idiomatica, la normalitad da l'idiom discurren en ils conturns e l'integrasiun en il vitg, da dar vinavant l'atgna lingua – quai èn per bleras persunas da lingua rumantscha ils motivs dad insomma duvrar il rumantsch (e dal rest er per bleras persunas d'atras linguas che vegnan a viver en il territori rumantsch). E sa chapescha (u speranza) è questa attaschadadad er la buna basa per s'interessar en in segund pass per l'entira cuminanza rumantscha, per in stgomi interruptantsch e per il destin d'insatge sco la Rumantschia.

Segir hai er dà bunas experientschas cun il rg en scola primara e sa chapescha è il rg ina buna varianta per scolas (bilinguas) al cunfin linguistic ubain ordaifer il territori tradiziunala. Ma sco quai che la brev averta dal 2004 laschava gia sminar: Ils onns 2010–2020 n'erant betg (anc?) la buna decada per l'alfabetisaziun en rg e questa politica linguistica cun ses proceder top-down ha chaschunà dapli problems co ch'ella ha schlià. Per la politica linguistica dals onns 2020–2030 pudess ins vegnir vinavant prendend pli serius ils arguments da quella brev averta.

*Rico Valär da Zuoz è professer per litteratura e cultura rumantscha a l'Universitad da Turitg.

Las medias, etc. Ella na sa drizza er betg generalmain cunter il rg en scola, ina confruntaziun cun il rg sin il stgalim superiur tenor las recumandaziuns da la cumissiun Haltiner vegniss perfin beneventada.

Las signatarias ed ils signataris èn dentant da l'avis che l'introducziun andetga e nunponderada dal rg sco lingua activa e d'alfabetisaziun en la scola fundamentala saja sbagliada e vegnia a far naufragi. Crititgà vegn che la cumplexitad da la materia vegnia sutvalitada ed ina vasta discussiun concepziunala e democratica impedida. I vegn er suttastritgà che mintga cumparegliazun da la relaziun idioms-rg cun quella dals dialects svizzer-tudestgs u talians cun ils linguatgs da scrittira respectivs saja faussa.

Jau sun surstà ch'i dat anc oz na be persunas da lingua tudestga mabain er persunas da lingua rumantscha che fan quel congnal. Dad emprer en scola in standard bain distant da la lingua discurren è in grond sforz – ed i dependa ferm tge che sustegna e motivescha da far quel sforz. D'avair access ad ina cuminanza linguistica da var 100 milliuns persunas, a bibliotecas plainas, a medias naziunales e mundialas po motivar en Svizra tu-

na chausa che m'ha fatg surstar gia quella giada e ch'è stada fitg preschenta per mai questa stad: Ils 15 da zercladur dal 2004 avevan 180 persunas rumantschas engaschadas professunalmain per furmazion, lingua, litteratura e medias inoltrà ina brev averta a la Regenza grischuna e pretendi cun buns arguments in moratori da l'experiment da l'alfabetisaziun en rg. Vus tuttas e tuts pudais leger suenter quella brev averta consultond l'archiv da La Quotidiana. Dentant: Nagina reponderaziun quella giada ni tar la politica, ni tar las organizaziuns linguisticas. Tar ina brev sutta-scritta da 180 persunas cun experientscha...

Per mai èsi fin oz uschia avess cuntegnì – malgrà in pèr formulaziuns problematics (p.ex. vegn il rg numnà «implantà») – blers puncts degns da vegnir considerads. Impurtant è che la brev na sa drizza betg cunter il rg sco tal u cunter ses diever sco lingua administrativa, da reclama, da

FOTO ANNATINA FILLI

Tancar lungurella

(fmr/afi) Il chantaatur engiadinais Paulin Nuotclà chanta en ina da sias chanzuns che la lungurella vegn en dal banc finestra. Tut auter è l'egliada or da finestra: En quest cas pon ins observar e star a sulegl il medem

mument e quai tut sut l'egliada dal maiestus Piz Pisoc a Scuol. I gira adina insatge enturn il tancadi e la garascha d'autos. Tgi maina l'auto, tgi vegn per l'auto, tgi guarda culs mauns en satg ils autos exponi, tgi tanche-

scha l'auto e tgi controlla l'aria da las rodas. Tut questas observaziuns vegnan interruttas da persunas ch'èn be prescha e che curran per arrivar a temp tar la fermativa da l'auto da posta. E viva la lungurella.

«Decider nu's savaiva'l ne per Na, ne per Schi, uschea sün sa zedla Barba Giöri scrivet: NI.»

Rimas da Chasper Po

■ NOVITADS RTR.CH

Novas infecziuns van plaunet enavos

Guardà sur l'entira Svizra hai dà l'emna passada en media bunamain in quart damain infecziuns per di che l'emna avant. Er en il Grischun para il dumber da novas infecziuns d'ir enavos, dentant creschan anc adina las ospitalisaziuns. Per la Svizra ed il Principadi da Liechtenstein annunzia l'Uffizi federal da sanadad BAG 12 839 novas infecziuns dal coronavirus entaifer ils ultims trais dis. En media dals davos 7 dis hai dà bunamain 5 700 novs cas per di. Quai èn 24% damain che l'emna avant. La tendenza saja pia regressiva. Il dumber da mortoris è sur la fin d'emna dentant s'augmentà per 198.

Almain 483 persunas han stuì vegnir ospitalisadas da nov pervi da Covid-19. Pervi da largias e retards tar las annunziats po quella cifra dentant anc sa midar.

Il Grischun annunzia il glindesdi 56 novs cas confermads. Dapi il venderdi hai uschia dà en il chantun 213 novas infecziuns cun il coronavirus. Sur l'entira fin d'emna èn vegnids annunziads 6 novs mortoris.

Sur la fin d'emna han 18 persunas stuì ir a l'ospital pervi da Covid-19. Actualmain èn 78 persunas ospitalisadas en il Grischun, da quellas ston 9 vegnir respiradas ed ina vegn tgirada sin la staziun intensiva. Aifer ils ultims 15 dis è il dumber dad ospitalisaziuns uschia pli che sa dublegià: Ils 31 d'october eran numnadamain anc 34 persunas ospitalisadas pervi da Covid-19 e tschintg dad ellas vegnivan respiradas.

Sport: Er aspects etics duain quintar

En il sport na dastgian betg be las medaglias star en il center. Tar la promoziun dal sport stoppian aspects etics avair en l'avegnir dapli paisa. Quai ha la ministra da sport Viola Amherd ditg en gasettas da Tamedia areguard la situaziun insupportabla tar las gimnastas en il center da prestaziun a Magglingen. Che dunnas giuvnas sajan vegnidas

attatgadas en il center da prestaziun a Magglingen en lur dignitad haja fatschentà ella fitg. I haja surprais ella che las dunnas hajan gi il curaschi da dir insatge pir cura ch'ellas na sajan betg pli stadas activas gimnastas. En la federaziun da gimnastica regna en divers sectors ina cultura da tema e quai na saja betg da tolerar.

CARICATURA LINUS FLEPP

■ AURA

Detg sulegliv

Situaziun generala: La Svizra giachia tranter ina zona d'aria umida sur la Mar dal Nord ed ina zona cun aria sitga si dal sid.

Oz: Generalmain detg sulegliv, la damaun giu la Bassa anc in pau tschajera che sa schlia. La temperatura en il nord enturn 12 grads, en il sid 14, en l'Engiadin'Ota 9 grads.

Prognosas: Giu la Bassa spessa tschajera en fin 600 m s.m. Uschiglio sulegliv ed en las muntognas fitg miaivel. La temperatura en las valladas alpinas en fin 15 grads. En ils auts fitg buna vista en il lontan.

